

PEN Nya

MEDLEMSBLAD FOR DANSK PEN SEPT/OKT 2001



- 3) PEN-kongres i Makedonien aflyst

- 7) Kommende arrangementer

- 8) Writers in Exile

- 11) Hvad er International PEN

- 18) Anmeldelse af Ken Saro-Wiwas roman *Soldaterdreng*

- 25) Alt ved det gamle i Afrika

- 27) Præsentation af en glemt forfatter

- 33) Uddrag af Hans Fallada's bog *Lille mand - hvad nu*

- 38) Haiti - et lille land med en stor litteratur

- 47) Kalender

PENs kongres i Makedonien aflyst

Udsigten til en eskaleret konflikt i Makedonien fik International PEN til at aflyse den planlagte kongres i Makedonien trods hæftige protester fra flere sider. I stedet afholdes en generalforsamling i London i november.

Af Jens Lohmann

Få beslutninger i International PEN har fået uenigheder mellem centrene og i PENs ledelse til at komme så tydeligt frem som Eksekutivkomiteens beslutning i begyndelsen af august om at aflyse den planlagte PEN-kongres i Ohrid i det sydvestlige Makedonien og afholde en skrabet generalforsamling i London 27-30. november.

I det brev som den Internationale sekretær Terry Carlbom og PENs præsident Homero Aridjis sendte til samtlige PEN-centre den 10. august med meddelelsen om aflysningen fremgår det, at Carlbom frarådede en aflysning. Flere centre reagerede skarpt på aflysningen, deriblandt Norsk PEN, hvis præsident Kjell-Olaf Jensen tog skarpt afstand fra aflysningen med henvisning til at der i begyndelsen af august tegnede sig en bedring i den væbnede konflikt i Makedonien som var eskaleret i løbet af sommeren. Desuden fandt han det ydmygende og skamfuldt at træffe en sådan beslutning. Flere af de centraleuropæiske centre gav udtryk for en lignende holdning.

Heroverfor stod en voksende bekymring hos mange centre over udviklingen i Makedonien og de usikre udsigter til en holdbar fred inden kongressen skulle åbne den 22. september. Svensk PEN meldte fra den 26. juli efter intense diskussioner i den nyvalgte bestyrelse. I en rundskrivelse til flere centre skriver Svensk PENs konstituerede forkvinde Ljiljana Dufgran, „vi ønsker naturligvis at vores bedømmelse er helt forkert og at alle folkeslag på Balkan kan begynde at leve i fred allerede nu. Selv om så mange mennesker ny flygter derfra, kan man forsøge at indstille sig på at det måske ikke så farligt, men fornuften siger desværre det modsatte“.

I Dansk PENs bestyrelse fulgte vi nøje og med stor bekymring situationen, men enedes i øvrigt om at vi ville se tiden og udviklingen an indtil midten af august. Vi var også kede af International PENs beslutning, men grundlæggende enige.

Baggrunden for aflysningen er alvorlig. Det er sket før at en kongres er blevet aflyst og en skrabet generalforsamling afholdt et sikkert sted. Sidst det skete var i 1991, da den planlagte kongres i den kroatiske by Dubrovnik blev aflyst på grund af konflikten i Eks-Jugoslavien, og en arbejdskongres blev afholdt i Paris.

Eskaleringen af konflikten i Makedonien tog fart i foråret og udviklede sig med en usvigelig og klart forudsigelig inertie som en næsten tro gentagelse af tidligere konflikter i andre tidligere jugoslaviske republikker.

I sit ugentlige nyhedsbrev den 27. juni i år skrev FNs fredsmægler i området, den tidligere svenske statsminister Carl Bildt, at „udviklingen i Makedonien fylder mig med en blanding af undertrykt vrede og betydelig sorgfuldhed“. Det skyldes at det Internationale samfund øjensynlig ikke har lært af sine tidligere fejltagelser i Eks-Jugoslavien og har tilladt ekstremisterne på begge sider i konflikten at eskalere konflikten og sætte dagsordenen for de med Bildts ord surrealistiske forhandlinger mellem de mere moderate parter, der indgik aftaler med blandt andre EUs udenrigsminister Javier Solanas mellemkomst for at se dem blive brudt før blækket var tørt.

Ydermere er NATOs *Operation Harvest*, der skal indsamle 3.300 våben fra de albanske oprørere en klart begrænset operation, som ikke nødvendigvis bringer konflikten nærmere en løsning. 3.300 våben er først og fremmest symbolske i et område hvor mulighederne til at anskaffe våben er utallige.

Den svenske freds- og konfliktforsker Jan Öberg peger i en større analyse offentliggjort den 12. september på risikoen for væbnede sammenstød omkring datoen for NATO-styrkens afgang fra Makedonien, sandsynligvis for at presse NATO til at blive i landet. Det vil ikke fremme freden. De usikre udsigter er yderligere et argument for at flytte PENs kongres bort fra Makedonien.

Udsigten til en gentagelse af tidligere konflikter på Balkan vakte bekymring i flere PEN Centre. Formanden Colombiansk PEN, Cecilia Balcázar og det colombianske medlem af International PENs eksekutivkomité, Gloria Guardia, udtrykte deres dybe betænkelighed over udviklingen i Makedonien i en korrespondance i forsommeren. Deres egne erfaringer med at leve i et land, hvor væbnede konflikter og terror har hørt til dagens orden i årtier har gjort dem særligt opmærksomme på konflikter andre steder. I det hele taget var de fleste latinamerikanske centre bekymrede over udsigten til en kongres i et land med en uløst, væbnet konflikt.

Aflysningen af kongressen i Makedonien er særlig trist, fordi Makedonsk PEN meget modigt og generøst tilbød sig som vært ved dette års kongres, efter at Filippinsk PEN, der på kongressen i Moskva i maj 2000 fik tildelt værtsskabet for 2001, sagde fra allerede i august 2000. Kongressen i Makedonien var ellers fastsat til 2002, men Makedonsk PEN trådte hurtigt til og reddede dette års kongres - troede vi. På det tidspunkt var det svært for de fleste at forudse at en væbnet konflikt kunne tvinge International PEN til en aflysning.

Beslutningen om en eventuel aflysning blev trukket så længe som muligt i håb om at en varig fred kunne opnås. Men det var umuligt at vente til sidste øjeblik. Desværre. Risikoen ved at deltage i kongressen ville være for stor for de delegerede, kongressen risikerede af samme grund at blive stærkt reduceret, hvilket ville mindske dens legitimitet, og endelig var der en risiko for at kongressen og PEN kunne blive forsøgt brugt af parterne i konflikten.

Afholdelsen af kongresser har ofte været vanskelig for PEN. PEN er en verdensomspændende sammenslutning af det skrevne ords folk, forfattere, digtere dramatikere, journalister, redaktører, udgivere. Men det verdensomspændende har en slagside. De ressourcerstærke centre findes i Nordamerika, Vesteuropa og Japan, mens centrene i de fleste u-lande er svage, både medlemsmæssigt og ressourcemæssigt.

Det betyder at det er meget vanskeligt for de fleste af disse centre at afholde en International kongres med flere hundrede delegerede og gæster. Derfor bliver de fleste af PENs kongresser afholdt i Europa. Den tendens vil vi gerne af med. Derfor arbejdes der i PEN på at skabe regionale netværk der kan støtte medlemscentre med gode råd og ressourcer. I Latinamerika er der etableret et netværk, som blandt andet har til formål at støtte og styrke de eksisterende centre og skabe nye, levedygtige centre, et arbejde der foreløbig går meget fint.

Der forsøges skabt et afrikansk netværk - Afrika er det svageste kontinent i PEN-regi. I det østlige Asien og Stillehavet er der skabt et netværk af PEN centre, som blandt sine formål har at støtte medlemscentre med større arrangementer. Derfor turde Filippinsk PEN at binde an med det store projekt at afholde PENs kongres i år i Manila.

Men det gik galt. Filippinsk PEN fandt at man ikke havde ressourcer nok og derfor ikke var i stand til at binde an med en kongres. En af grundene var at Fi-

lippinsk PEN ikke blev garanteret den nødvendige økonomiske støtte fra andre centre i regionen. Det er en bekostelig affære at afholde en kongres. Det måtte det vestaustralske PEN center i Perth sande, da man i 1995 organiserede PENS kongres. Kongressen blev af deltagerne betegnet som en succes (fra Danmark deltog Dansk PENS daværende præsident Niels Barfoed og den daværende ansvarlige for Dansk PENS Writers in Prison arbejde Solvej Balle). Men successen kostede værterne dyrt. Deres kassen blev fuldstændig lænset for midler og de følgende år lå PEN-arbejdet stille i Vest-Australien, fordi der ingen midler var og fordi medlemmerne blev kørt ned af arrangementet.

Dette års kongres bliver som nævnt ovenfor en skrabet generalforsamling i det centrale London. Der er ingen litterære og kulturelle aktiviteter, som ellers plejer at præge PENS kongresser - oplæsning, forfatterpræsentationer, paneldiskussioner. Men selve generalforsamlingen og årsmøderne i PENS særlige komiteer - *Writers in Prison Committee*, *Writers for Peace Committee*, *Women Writers Committee*, *Writers in Exile Programme* og *Translation and Linguistic Rights Committee* - bliver gennemført i overensstemmelse med PENS love.

Mødet finder sted i London i slutningen af november. Forsamlingen skal træffe beslutning om hvor kongressen i 2002 skal finde sted. Foreløbig er Mexico blevet foreslået, men andre lande kan nå at blive foreslået. Mexico støttes af det latinamerikanske netværk, der ser en kongres som et af midlerne til at styrke PEN i regionen.

Mexicos værtsskab vil formentlig blive vedtaget hvis der ikke viser sig andre seriøse kandidater uden for Europa. De fleste kongresser bliver afholdt i Europa, hvilket er med til at give PEN et eurocentrisk præg. Derfor lægger Eksekutivkomiteen op til at afholde så mange kongresser som muligt uden for Europa. Med stærkt begrænsede muligheder på grund af manglende ressourcer, undertrykkende styrer og ringe eller ingen erfaringer med at afholde kongresser, er det dog begrænset hvor mange flere kongresser der kan afholdes i u-lande som de afrikanske.

Imellemtiden må vi alle beklage, at krigslysten i Makedonien og NATOs, EUs og det Internationale samfund manglende evner til at skabe fred i et af Europas fattigste lande har krævet endnu et offer: PENS kongres og Makedonsk PENS store indsats for at skabe en mindeværdig kongres.

Succesen fortsætter! Igen i år indbyder PEN til

Den 25. time

Aftenen hvor vi stiller urene tilbage, - og tager bøgerne frem - og tolv danske kritikere læser højt af deres yndlingslitteratur

Lørdag den 27. oktober kl. 19.30 - 23.00

i Den Anden Opera, Kronprinsensgade 7

Sidste år gav en række forfattere os en aften med uforudsigelig oplæsning af overraskende litteratur. Nu er turen kommet til kritikkerne! Vær med når de professionelle afslører deres tilbøjelighed til lystlæsning og mød blandt andre Jens Kistrup, Erik Skyum Nielsen, Susanne Bjertrup og Lars Bukdahl.

Aftenens konferencier bliver Isabella Miehe Renard, og det er vores ambition at samle et stort publikum til en litterær vandring ad uventede veje, som kan inspirere til efterårets og vinterens læsning. Vi håber du har lyst til at komme og lade dig overraske!

Billetprisen er 100 kr., som går til PENs arbejde. Billetter kan bestilles hos Den Anden Opera på telefon 33 32 55 56 dagligt mellem 11 og 15.

Den 25. time arrangeres denne gang i samarbejde med radioens Alfabet, som ugen efter transmittere både oplæsning og musik fra Den 25. time, i forbindelse med et program om PEN.

PEN's julemøde den 6. december kl. 18.30 er, traditionen tro, også

Årets Bogpakkeaften

Vi sørger for lidt let mad og vin i **PEN's lokaler, Dronningensgade 14,1 på Christianshavn**. Efter maden, som forhåbentlig vil blive forsødet af en god kollegial snak, håber vi at nogle af vores mange kreative medlemmer (kun de der har lyst!) vil bidrage med oplæsning af selvskravne eller selvoversatte tekster måske i 5-8 minutter. Efter oplæsningen vender vi tilbage til den kollegiale snak altilmest vi pakker bøger ind til forsendelse til fængslede forfattere over hele verden. Bøgerne har vi modtaget – og det siger vi tak for – fra medlemmer der har ryddet ud på egne hylder og fra en række forlag, der har fået udenlandske bøger tilovers.

Af hensyn til madlavning og tilrettelæggelse **bedes I melde jer til senest den 23. november** hos Mille Rode i sekretariatet, tlf. 32 95 44 17, fax 32 95 44 18, eller pr. e-mail pen@pen.dk

Eksil-forfattere i fokus

Af Pernille Bramming

Dansk PEN er nu kommet godt i gang med et samarbejde med eksilforfattere i Danmark om at hjælpe dem med de problemer, de nu måtte have. Startsskuddet lød på „Seminar for tosprogede forfattere“, der blev afholdt den 8. september og var arrangeret af Dansk Flygtningehjælps Kulturbestyrelse, Dansk Forfatterforening, Litteraturrådet og Dansk PEN.

Små 30 eksil-forfattere deltog. De kom fra lande som Afghanistan, Iran, Kina, Eks-Jugoslavien, Irak, Libanon og Chile, og som dansk deltager var det i mange henseender stort at opleve så mange mennesker med så dramatiske skæbner samlet i Forfatterforeningens lokaler.

Formålet med seminaret var at belyse de tosprogede forfatteres situation i Danmark og søge løsninger på de problemer, de har. Om formiddagen holdt forfatterne Trine Andersen, Christian Jungersen og Rubén Palma oplæg om at være forfatter i Danmark, og om eftermiddagen talte Lisbeth Algreen, Anne-Marie Mai, Niels Borgen og Susanne Bjertrup om emnet „Fra pc til anmeldelse“. Derefter var der gruppe-diskussioner, hvor deltagerne blandt andet tog stilling til et forslag om en støtte-ordning til tosprogede forfattere, som Dansk PEN har udarbejdet i samarbejde med de øvrige arrangører af seminaret.

Ideen med forslaget er, at vore eksil-forfattere skal have mulighed for at søge om støtte til at få prøve-oversat 30 sider af manuskripter skrevet på fremmedsprog, således at de kan præsentere danske forlag for en tekst på dansk. De kan også søge om støtte til at få sproglig bistand til tekster skrevet på dansk, ligesom forlagene kan søge om udgivelsesstøtte til bøger skrevet af vore eksilforfattere.

Forslaget blev meget vel modtaget af eksil-forfatterne, og det bliver nu indarbejdet i Litteraturrådets handlingsplan for år 2002.

På seminaret gav eksil-forfatterne imidlertid også klart udtryk for, at de største problemer - som for alle andre forfattere - opstår, når man sidder alene ved sit skrivebord og søger at arbejde. Eksil-forfatterne savner kontakt til kollegaer og inspiration til det litterære arbejde. Det førte til, at et par deltagere gik ind i en arbejdsgruppe, som også Dansk PEN er med i. Målet er fremover at arrangere uformelle møder og seminarer, som kan inspirere eksil-forfatterne i deres arbejde og hvor de forskellige problemstillinger vil blive drøftet nærmere. En essentiel overvejelse for alle eksil-forfatterne er, hvilket sprog de skal skrive på og følgelig, hvem de skriver til.

*Yderligere oplysninger om Writers in Exile arbejdet fås hos Pernille Bramming
tlf. 77 41 01 52, e-mail: bramming@journalist.dk*

Den blinde rejsendes dagbog

Den første dag
smilede de tandløst til mig,
den anden dag
stjal de fra mig.
Den tredje dag
slog de min drøm ihjel.
Nu er jeg et gråt sæt tøj
med en mølkugle
i øverste venstre lomme,
ophængt i et knirkende skab
som dufter
af grimme minder

Jeg gemmer
en stor smerte i foret.
Ingen kan finde den,
og den vil med tiden
komme til at elske mig
og overgive sig.
Jeg udsætter dette øjeblik,
selv om vi er så tæt på
at ingen
kan skille os ad.

I går svigtede jeg mig selv.
Jeg gik på bar
og jeg lo,
jeg viste tungen
og hullet i munden.
Min vidunderlige smerte
gled ned ad benene
ind under en andens fodsål.

Det er morgen
den 252. dag ifølge dagbogen.
Jeg skal alene ud
på en tømmerflåde
som de har gjort parat
til en overflødig.

Dansk, lektion ét

Hvor kommer du fra?
Jeg kommer fra Bosnien.

Er du muslim?
Nej, det er jeg ikke.

Så ved jeg det, kroat?
Nej.

Nå, hvad er du så?
En hjemløs.

Afdeling for integration

I

projektområdets mål er at tilvejebringe viden om lys i forskræmte blikke store pupiller tomme hænder ømme fingerspidser stumme sprog og alle former for modstand mod vejledninger og integrationsværktøjer

II

områdets aktiviteter omfatter undersøgelser af kærlighedsmæssige aspekter af lys i liv sind sjæl

III

vi gennemfører systematiske målinger og vurderinger af forsøgspersoner fra verdens energiområder herunder Albanien Bosnien Cypern Georgien Irak Jugoslavien m.m.

integrationslaboratoriet anvendes som et vigtigt led i udforskningen om hvordan en enkelt del i mængden fungerer i et normalt livslignende miljø hvor dens kommunikationsevne forbedres fra etsproget til to- og flerstavelses fremmedord i et kreativt samarbejde med Df Af dlf dlf/a og fremmedpolitiet

BØNNEBOG

.....

Milena Rudez

er digter og arkitekt. Hun er født i 1958 i Bosnien-Hercegovina og kom til Danmark i 1992 som krigsflygtning. Hun har arbejdet som lærer i Tårnby Kommune. Milena Rudez debuterede med digtsamlingen „Den blinde rejsendes dagbog“ i Sarajevo 1987. Siden publicerede hun digte i forskellige tidsskrifter i det tidligere Jugoslavien. I Danmark har hun offentliggjort digte i antologierne „Mellem land og land“ (Amadeus Forlag, 1995), „Mellem gode mennesker“ (Systeme, 2000) og i tidsskriftet søren (Gyldendal 2000).

Hvad er International PEN

Af Mille Rode

International PEN har en lang række vice-præsidenter der bærer denne titel, som en slags æresbevis på deres indsats.

Vicepræsidenter:

Alexandre Blokh

Sook-Hee Chun

Georges Emmanuel Clancier

Peter Elstob

Ronald Harwood

Nadine Gordimer

Nancy Ing

Francis King

György Konrád

Joanne Leedom-Ackerman

Predrag Matvejevic

Arthur Miller

Antonio Olinto

Michael Scammell

Léopold Sédar Senghor

Mario Vargas Llosa

Thomas von Vegesack

Per Wästberg

International PEN blev stiftet i London i 1921 af C. A. Dawson Scott. Den første præsident var John Galsworthy. I de første år fandtes International PEN kun i en lille håndfuld europæiske lande, men fra 1926 blev organisationen verdensomspændende, fordelt på 15 nationer. Blandt de tidlige og meget aktive medlemmer af International PEN var Joseph Conrad, George Bernard Shaw, H. G. Wells, Anatole France, Paul Valéry, Thomas Mann, Benedetto Croce og Karel Capek.

International PEN er den eneste verdensomspændende sammenslutning af skribenter. I dag er der godt 130 PEN centre, fordelt på 91 lande. Hvert center er en selvstændig enhed, der løbende samarbejder med hovedkvarteret i London, og med andre nationale centre. Medlemskab af et nationalt PEN-center, medfører automatisk medlemskab af International PEN. Alle centre betaler et årligt beløb til hovedkvarteret i London, svarende til det enkelte centers antal medlemmer.

Øverste myndighed er generalforsamlingen, hvor repræsentanter for hvert center mødes til den årlige PEN kongres. På kongressen afholdes, ud over generalforsamlingen, en række kulturelle og litterære arrangementer, workshops og lignende. Generalforsamlingen vælger syv medlemmer til en bestyrelse (Executive Committee). Desuden vælger den en præsident, der også er medlem af bestyrelsen, samt en kasserer og en international sekretær. Alle vælges blandt den store

skare af PEN-medlemmer verden over. Blandt tidligere præsidenter kan nævnes folk som Alberto Moravia, Heinrich Böll, Arthur Miller, Pierre Emmanuel, *Per Wästberg*, Mario Vargas Llosa, György Konrád og *Ronald Harwood*.

International PEN's nuværende præsident: den mexicanske forfatter Homero Aridjis.

International sekretær: Terry Carlbom (*Sverige*).

Kasserer: Jan Honout (*Holland*).

Den øvrige bestyrelse: Niels Barfoed (*Danmark*), Gloria Guardia (*Colombia*), Vincent P. Magombe (*African Writers Abroad/ Uganda-England*), Carles Torner (*Catalansk center/ Spanien*), Fawzia Assaad (*Schweiz*), Marian Botsford Fraser (*Canada*), Takashi Moriyama (*Japan*).

TRANSLATION AND LINGUISTIC RIGHTS COMMITTEE

På IP's kongres i Stockholm i 1978 blev det besluttet at stifte en komité, der blandt andet har til opgave at arbejde for at beskytte de små sprog og i den forbindelse fremme oversættelse af litteratur, til og fra mindre udbredte sprog. En væsentlig del af arbejdet har bestået i at bidrage til udarbejdelse af en Universel Deklaration for Lingvistiske rettigheder, på initiativ af catalansk PEN. På en International konference for lingvistiske rettigheder, afholdt i 1996, blev deklARATIONEN vedtaget. Her deltog repræsentanter

for 30 PEN centre og mere end 40 eksperter i sprogtrettigheder. Målet er stadig at få UNESCO til at anerkende deklARATIONEN.

* Komiteens formand er Carles Torner
* (Catalansk PEN)

* Telefon + 34 3 318 32 98
Vicepræsident for oversættelse er Ana Hatherly
c/o Portuguese PEN Centre,
York House,
Rua das Janeles Verdes 32.
1 200 Lisbon. Portugal

WRITERS FOR PEACE COMMITTEE

Komitéen blev stiftet i 1984, under den Kolde krig, på initiativ af den slovenske forfatter Milos Milkeln. Det slovenske PEN center har gennem alle årene været vært for komitéens arbejde, og for de internationale Writers for Peace konferencer der holdes hvert år i maj måned ved Bled søen i Slovenien. Komiteens mål er at arbejde for dialog og fredelig sameksistens mellem forfattere og intellektuelle, der befinder sig på forskellige sider af Verdens konflikter (i Eks-Jugoslavien, i Mellemøsten, i Kurdistan, i Tjetjenien, osv.). Komiteen fokuserer særligt på de tilfælde hvor litteratur og poesi bruges i krigspropaganda-

øjemed, som opfordring til had mod andre nationaliteter, folk med anden religiøs overbevisning, andre kulturer, det såkaldte *Hate-Speech*. Med den tidligere præsident for slovensk PEN, Boris A. Novak, i spidsen, gjorde komitéen en aktiv indsats for at støtte de mange forfattere, som blev forfulgt under krigen på Balkan (1991-1994).

- * Komiteens formand er Veno Taufer
- * C/o Slovene PEN Centre
- * Tomsiceva 12, 61000 Ljubljana, Slovenien
- Telefon + 386 61 125 48 47 eller slopen@guest.arnes.si

WRITERS IN EXILE

På International PENs kongres i Moskva i 2000 blev det besluttet at etablere et Netværk for forfattere i eksil (WiE). Vincent P. Magombe, fra African Writers Abroad, og medlem af den PENs internationale bestyrelse (Executive Committee), var initiativtager til dette netværk. Formålet er at hjælpe de eksilerede forfattere med at blive integreret i det land, de er flyttet til. Netværket kan bruges til at udveksle erfaringer og informationer, og

til at sætte fokus på de problemer, som eksilerede forfattere står over for. Arbejdet er stadig i en startfase, og en mere fast struktur omkring det er endnu ikke fundet. En række europæiske lande, heriblandt også Danmark, har engageret sig i arbejdet med at etablere WiE Netværket. Man kan kontakte Pernille Bramming, der sidder i dansk PENs bestyrelse, via dansk PENs sekretariat, hvis man ønsker at vide mere om dette arbejde.

THE PEN EMERGENCY FUND

Nødfonden blev stiftet i 1973 af to hollandske forfattere, og administreres af PEN-medlemmer i Amsterdam. De yder støtte til forfattere og journalister, der er kommet i nød, som følge af deres profession. Den årlige støtte sum er på omkring 50.000 US dollars. Flere af de nationale PEN centre betaler et årligt beløb til fonden, og desuden støttes fonden af en række forlag, institutioner og enkeltpersoner. Pengene bruges til at hjælpe myrdede eller fængslede skribenters familier, der har mistet en forsøger, til medicin eller anden helbredsmæssig hjælp for personer der har været fængslet, udsat for tortur eller anden mishandling, og derfor har behov for hjælp.

Pengene bruges også på at skaffe et værdigt ophold, skriveredskaber og lignende til skribenter, der er tvunget i eksil. Fondens formand er J. Bernlef (Holland) og bestyrelsen består desuden af syv øvrige medlemmer, heri blandt Inger Christensen (Danmark) og Eugene Schoulgin (Sverige, formand for International PENs Writers in Prison Committee).

* Flere oplysninger:
* J. Bernlef: j.bernlef@hetnet.nl
* Eller ved kontakt til Sara Whyatt, Writers in Prison Committee i London, intpen@gn.apc.org eller
Telefon + 44 -171-253-3226.

INTERNATIONAL PEN FOND

I 1992 blev der stiftet en International PEN Fond, der har til formål at støtte aktiviteterne i IP. Målet er at fremme litteraturen, og at yde støtte til forfulgte forfattere og, i begrænset omfang, deres familier. Fondens søger penge til IP's arbejde gennem individuelle bidrag, støtte fra organisationer og alle andre der sympatiserer med IP's arbejde, men som ikke er berettigede medlemmer PEN, samt at sikre

IP det optimale udbytte af de penge som indsamles til arbejdet. Donationer er meget velkomne.

* The International PEN Foundation
* 9/10 Charterhouse Buildings
* Goswell Road, London EC1M 7AT United Kingdom
Telefon + 44 (0) 171-253 4308
intpen@dircon.co.uk

WOMENS WRITERS' COMMITTEE

Komitéen (WWC) blev stiftet i 1991, med udspring i Mexico, for at varetage en række af de problemer og forhold, der er specifikke for kvindelige forfattere. Der findes stadig lande i verden, hvor der aldrig er blevet udgivet en bog, skrevet af en kvindelig forfatter. WWC har været engageret i flere sager, om forfølgelse af kvindelige forfattere, fx Nawal El Saadawa og Ebtehal Tounes fra Egypten, Taslima Nasrin fra Bangladesh, samt Maria Elena Cruz og Marta Beatriz Roque fra Cuba. Sidstnævnte blev løsladt i foråret 2001. WWC har støttet etableringen af flere nye stærke PEN centre, blandt andet i Latinamerika, hvor WWC fra starten har været stærkest engageret, er nu i færd med at udvide dette arbejde til også at omfatte nogle af de afrikanske lande. Omkring 70

PEN centre verden over deltager i WWC arbejdet, men da mange af de PEN medlemmer der deltager i arbejdet, enten befinder sig i lande, hvorfra det er vanskeligt at rejse ud og deltage i internationale møder m.v., eller har svært ved at skaffe den nødvendige finansiering, foregår en del af arbejdet ved hjælp af post, fax og e-mail, og andre midler der måtte være til rådighed. Siden International PENs kongres i Moskva i 2000, har Monica Nagler (Sverige) og Araceli Bruch (Catalansk PEN), forsøgt at etablere et europæisk WWC netværk.

- * Araceli Bruch kan kontaktes via
 - * Catalansk PEN WWC
 - * pencatala@sct.ictnet.es
- Eller direkte til hende selv på e-mail: araceli_bruch@terra.es

WRITERS IN PRISON COMMITTEE

Komitéen (WiPC) blev stiftet i 1960, som reaktion på en øget brug af vold, trusler, fængsling og forfølgelse af forfattere og journalister, verden over. WiPC har i gennemsnit 900 sager om året, der spænder fra trusler til mord og forsvindinger af folk, der på fredelig

vis udøver deres profession. WiPC's indsats består i at lave lobbyarbejde på den enkelte forfatters vegne, gennem at skrive breve til myndighederne, arrangere missioner til lande, hvor der er håb om at komme i forhandling med myndighe-

derne, samt at skabe offentlig opmærksomhed omkring de enkelte sager. De nationale PEN centre vælger nogle af de forfulgte eller forsvundne skribenter som deres æresmedlemmer, og holder kontakt til dem og deres familier, samt forsøger at påvirke både egne - og de pågældende landes regeringer, til at medvirke til fangerens frigivelse.

WiPC samarbejder med FN's menneskerettighedskommission, og med andre nationale og internationale menneskerettighedsorganisationer. I en række tilfælde arbejder WiPC med sagerne i flere år, før æresmedlemmet frigives, eller et mord eller en forsvinding opklares. WiPC har en database der indeholder alle tilfælde af overgreb mod forfattere og journalister, som bliver komitéen bekendt, database opdateres dagligt. To gange årligt udgives denne database i et lille hæfte, kaldet *Case List*, som sendes til alle PEN-centre. Yderligere oplysninger om de enkelte sager kan fås gennem WiPC's kontor i London. Seks gange om året udkommer WiPC's nyhedsbrev, *Centre to Centre*, der er en løbende orientering om udviklingen i de enkelte sager. Nyhedsbrevet er tilgængeligt på WiPC's hjemmeside på Internettet.

Flere af de nationale PEN centre har deres egne WiPC komitéer, således

også i Danmark, og de enkelte PEN medlemmer deltager ved at "adoptere" et æresmedlem, som de herefter skal forsøge at holde forbindelse med, gennem at skrive breve eller på anden måde engagere sig i den pågældendes sag. Marianne Østergaard fra Dansk PENs bestyrelse koordinerer arbejdet med de 14 danske æresmedlemmer. Hun kan kontaktes gennem Dansk PENs kontor.

WiPC's arbejde finansieres af de enkelte PEN centres medlemmer, der gennem deres kontingent også betaler til WiPC. Desuden modtages der løbende fondsstøtte og frivillige bidrag til arbejdet. Hvis man er interesseret i en konkret sag, bør man i første omgang kontakte Dansk PEN, hvor Jens Lohmann fra bestyrelsen er ansvarlig for det danske WiPC-arbejde sammen med Iben Hasselbalch, Cæcile Lassen og Iben Melbye, der enten selv kan besvare spørgsmålene, eller vil formidle kontakt til WiPC i London.

* International PEN

* Writers in Prison Committee

* 9/10 Charterhouse Buildings
Goswell Road, London EC1M 7AT
United Kingdom

Telefon + 44 1 71 253 3226

intpen@gn.apc.org

PEN INTERNATIONAL MAGAZINE

To gange om året udkommer PEN international Magazine, der udgives af International PEN i London, ved Jane Spender, der også er administrativ sekretær i International PEN. Bladet indeholder en bred blanding af digte, noveller, dokumenter og taler fra PENs kongresser og konferencer, med fokus på moderne litteratur, udgivet på små sprog, dvs. med begrænsede oplagsmuligheder. Desuden bringes

artikler om, og skrifter af fængslede forfattere. Et års abonnement koster 8 Pund eller 13 US dollars om året.

* Abonnement fås gennem
* PEN International Magazine
* 9/10 Charterhouse Buildings
Goswell Road
London EC1M 7AT, United Kingdom
Telefon + 44 (0) 20-253 4308
Fax + 44 (0) 20 253 5711

International PEN er inde i en brydningsperiode. Overgrebene mod forfattere, digtere, journalister, dramaturger, oversættere og udgivere, er uformindsket, samtidig med at truslerne mod de små sprog og de kulturer de repræsenterer, som følge af globaliseringen er større end nogensinde. Den globale ensretning i kulturen truer os alle, og det stiller større krav til en gammel organisation.

Det afspejler sig i at International PEN i disse år gennemgår en omstrukturering så organisationen bliver mere tidssvarende og effektiv - bl.a. afspejlet i indførelsen af en valgt bestyrelse. Samtidig vokser PEN internationalt, dels gennem oprettelsen af nye centre og styrkelse af eksisterende centre, dels gennem deltagelse i internationale netværk som PEN har været med til at stifte. Det gælder IFEX (International Freedom of Expression Exchange), som omfatter de fleste af de internationale organisationer, der arbejder med og kæmper for ytringsfrihed. Her udveksles og tjekkes informationer, og fælles aktioner kan aftale. Det gælder også Arts Network, et netværk af internationale kunstnersammenslutninger, der arbejder og kæmper for at sikre de forskellige kunstarter frihed til at udtrykke sig.

Det stiller store krav til International PEN og de enkelte centre, både organisatorisk og økonomisk. Der er stadig mange lande, hvor der ikke findes PEN centre, enten fordi det ikke er muligt af politiske grunde eller fordi ressourcerne ikke findes. Det gælder især i Afrika og Asien og i nogen grad Latinamerika. Derfor er tanken om at PEN centre i den rige verden „adopterer“ et center i et „u-land“ blevet sat i værk.

Verden er blevet rigere og større siden 1921, men der er stadig brug for PEN.

Soldaterdreng

Endelig udkommer den henrettede nigerianske forfatter Ken Saro-Wiwa på dansk med en fantastisk antikrigsroman.

Af Jens Lohmann

Bogmessen i november 1995 blev skueplads for en usædvanlig aktivitet fra Dansk PENs side. Vi samlede underskrifter ind i protest mod at det nigerianske militærstyre havde henrettet forfatteren, menneskerets- og miljøaktivisten *Ken Saro-Wiwa* sammen med otte af sine medarbejdere.

Henrettelsen vakte en storm af protester verden over. Det multinationale olieselskab Shell, mod hvis ødelæggelser af miljøet og Ogoni-folkets levevilkår Ken Saro-Wiwa havde protesteret, blev af PEN presset til at ændre sin kodeks for efterforskning og udnyttelse af olie og opførsel over for lokale kulturer. Allerede da Saro-Wiwa blev fængslet i maj 1994 var PEN centre verden over aktive med protester for at få ham frigivet. Saro-Wiwa blev en af de store sager i PENs historie, og en af de mest tragiske, fordi det ikke lykkedes at redde ham og hans otte medarbejdere.

Saro-Wiwa vidste at der var en verdensomspændende solidaritet med ham. Men desværre kom han ikke til at opleve at Shell ændrede sine regler. Men han efterlod en arv, som vi ikke har agtet særlig meget på i vores del af verden. Han var nemlig også en af sit lands store forfattere. Alligevel er det først nu danske læsere får mulighed for at stifte bekendtskab med hans værk.

Det drejer sig om hans mesterlige antikrigsroman *Soldaterdreng (Sozaboy)* fra 1985. En klassiker i genren på linie med tyskeren Erich Maria Remarques *Intet nyt fra Vestfronten*, tjekkoslovakeren Jaroslav Haseks *Den gode soldat Svejik*, vietnameseren Bao Ninh's *Krigens sorg* og mozam-

bicaneren Mia Coutos *Søvnægengerland*.

Saro-Wiwas blanding af skælmeroman og realistisk skildring af krigens rædsler kan lede tanken hen på Den gode soldat Svejlk. Men den er ikke en afrikansk version af Haseks urkomiske udlevering af militærvæsnet. Soldaterdreng er en dybt original måde at behandle krigens meningsløshed og hvad den gør ved menneskene. Den er også et eksperiment, dels i kraft af hovedpersonen, den noget naive, store dreng Mene, som fortæller sin oplevelse af krigen, dels på grund af sproget.

Bogen er skrevet på det Saro-Wiwa kaldte „*rotten English*“, en slags efterligning af det *pidgin-engelske* der tales i Nigeria. Titlen *Sozaboy* afspejler det. Det står for *Soldierboy*.

Fra glæde til fortvivelse

„Alligevel var alle i Dukana lykkelige til at begynde med“. Sådan begynder fortællingen om den nysgerrige, troskyldige og glade unge mand Menes oplevelser før, under og efter den blodige Biafrakrig 1967-70, da det olierige, sydøstlige Nigeria forsøgte at rive sig løs. Alle havde forventninger til at „alting bliver godt i Dukana på grund af den nye regering. De sagde, retsfogden fra Bori ikke kan forlange bestikkelse af folk i Dukana mere“.

Lyse udsigter som understreges af Menes fremtidsdrømme om at blive lastbilchauffør - han er allerede i lære. Og af hans forelskelse i og ægteskab med den smukke Agnes med JKS (Johnny Kom Se, et udtryk om en kvinde med dejlige, spidse bryster). Fremtiden ligger lys og åben for Mene og hans landsby. Men så kommer krigen. Agnes vil have at hendes Mene skal blive en rigtig soldat med gevær og uniform. Hans mor vil ikke, men Agnes får overtaget og Mene drager i krig.

Ved at lade den troskyldige Mene fortælle sine indtryk, oplevelser og forventninger fra hæren og krigen bliver me-

ningsløsheden for alvor sat i relief. Saro-Wiwa lægger ikke fingrene imellem når han gennem Mene peger på de ansvarlige bagmænd, på de korrupte som altid flyder ovenpå, som altid tjener på krig og ufred. Han identificerer sig med ofrene.

Mene drager i krig, bliver kastet rundt mellem parterne, flygter, fængsles, flygter gennem det ødelagte land for at finde sin Agnes med JKS og sin mor. Det er svært, for hans landsby Dukana er blevet forladt straks efter at krigen brød ud.

Soldaterdreng er svær at slippe. Den bevidst troskyldige tone, de præcise iagttagelser, glæden ved de gode ting i livet, ved kærligheden, og den underliggende harme over korrupsion, magtmisbrug og grusomhed, skrevet i et medrivende sprog, gør Soldaterdreng til et must. Det er en

universel roman, selv om den foregår i Afrika - og i øvrigt er alt for sørgeligt aktuel.



Samfundsrevser og litterær fornyer

Saro-Wiwa var stærkt kritisk over for magthaverne i sit land. Han grundlagde blandt andet *Nigerian Society for the Protection of the Environment*, var leder af EMIRON (*Ethnic Minority Rights Organization of Nigeria*) og ved sin død præsident for MOSOP (*Movement for the Survival of the Ogoni People*). Han var også i mange år formand for ANA (*Association of Nigerian Authors*).

Han var en populær forfatter. Soldaterdreng var hans første roman. Den skabte ham straks et navn. Fra 1985-91 flokkedes nigerianerne om husalteret for at se tv-versionen af hans roman *Mr. B.*

Seertallene skønnes at være nået op på 30 millioner. Det var populært med en tv-serie, der ikke lagde fingrene imellem i sine skildringer af korrupsion og magtmisbrug. Men det gjorde ham bestemt ikke populær hos magthaverne.

Saro-Wiwa modtog adskillige priser for sit litterære værk, samt den Alternative Nobelpris i 1994 for sin indsats for menneskerettighederne. I 1995 blev han nomineret til Nobels Fredspris 1996.

På det tidspunkt havde han siddet fængslet siden den 22. maj 1994, sigtet for medvirken til mord. Han fik dog først forelagt anklagen den 26. januar 1996. Militærstyret anklagede Saro-Wiwa og hans nærmeste medarbejdere for mordbranden mod fire ogoni-politikere, der ønskede en mere moderat og regeringsvenlig kurs fra MOSOPs side. MOSOP kæmpede for ogoniernes rettigheder over for Shell, der har udvundet olie siden 1958 i det olierige delta-område i sydøst. Den 31. oktober 1995 blev Saro-Wiwa idømt dødsstraf selv om han bevisligt aldrig havde været på mordstedet. Da dommen blev afsagt i Port Harcourt over Saro-Wiwa og tre af hans medarbejdere (fem var blevet dømt dagen før) indrømmede retsformanden, at Saro-Wiwa ikke havde medvirket direkte i drabene på de fire politikere - men han havde „uden tvivl sat det maskineri i gang der slugte de fire ogoni-ledere“.

Den 10. november 1995 blev Saro-Wiwa og hans otte medarbejdere henrettet ved hængning. Til det sidste var Saro-Wiwa en bevidst kritiker af det korrupte nigerianske militærstyre og dets søsterregimer i Afrika.

„Jeg er ikke bange for at blive henrettet. Jeg forventer det. Vi har at gøre med samvittighedsløse mennesker, stenalderdiktatorer som er blodtørstige. De har ansvaret for det afrikanske mareridt og frygter dog ideer og mennesker med nye planer. De er stratenrøvere og kriminelle som dræber for penge“.



Alt ved det gamle i Afrika

Af Jens Lohmann

Der er ikke meget forandret i Afrika siden den blodige Biafra-krig (1967-70) den nigerianske forfatter Ken Saro-Wiwa skildrer i sin roman Soldaterdreng fra 1985. Hvor der ikke er blodige krige og hundredetusinder på flugt, er der korrupsion, magtmisbrug, undertrykkelse og censur. Et par af de sager som Writers in Prison Committee i London har sendt ud til PEN centre verden over med opfordring til at protestere illustrerer det med al ønskelig tydelighed.

I Eritrea blev chefredaktøren for den uafhængige avis MeQaleh, Mattewos Habteab den 25. juli bortført af medlemmer af statens sikkerhedsstyrker. Bortførelsen skete få dage efter at han havde modtaget en indkaldelse til militærtjeneste fra

Uddrag fra Soldaterdreng

Jeg begynder at tænke at verden ikke er noget godt sted. At hvis man dør, er dét bedre for én end at blive ved med at leve i denne onde verden. Så måske hviler Bullet nu i fred, som de plejede at sige, og ingen kan give ham pis at drikke eller sætte ham i arrest og prygle ham og så begrave ham levende. Jeg tænker på at måske, hvis jeg var død den dag bomberne faldt ved Iwoama eller selv dengang det regnede, så ville jeg være lykkelig nu. For så ville jeg ikke have levet længe nok til at se høvding Birabee og pastor Barika kalde på soldaterne for at arrestere mig og sætte mig i arrest og slå mig ihjel, fordi jeg er en fjendtlig soldat og fordi, når de har fortalt soldaterne om mig, så får de ris og klipfisk og pjaltet tøj til dem selv og deres familie.

Men mens jeg tænkte sådan, sagde jeg „nej“. For enhver som har set min kone Agnes og JKS må holde af noget så dejligt. Og det er ikke godt for en ung mand at dø når han ikke har nydt livet og ikke har gjort noget han kan vise sine børn og sin mor. Og verden er trods alt et meget rart sted med mange meget gode ting som Gud har skabt til mennesket at nyde, og der er ikke brug for at en mand skal dø ligesom en myre eller en ged eller en høne. Så jeg sagde, nej, jeg må ikke dø, for jeg må vente og se krigen holde op og blive en stor mand med min egen bil og masser af penge og et stort hus og meget meget fine ting, og jeg skal få den der høv-



Forsvarsministeriet. International PEN frygter at Mattewos Habteab er blevet tvangsindrulleret i hæren og sendt til grænsen til Etiopien, hvor en ny krig mellem de to lande lurer.

Habteabs bortførelse er den seneste af en række bortførelser af uafhængige, kritiske journalister. Siden begyndelsen af 2000 er 16 kritiske journalister blevet bortført. Deres opholdssted er ukendt, men Committee to Protect Journalists mener at de fleste er blevet deporteret til den konfliktfyldte grænse til Etiopien.

I Zimbabwe er situationen ikke mindre alvorlig. Uafhængige medier har i længere tid været under hårdt pres fra myndighederne og deres håndlangere. I midten af august blev seks uafhængige journalister arresteret. Dagbladet Daily News' redaktør Geoffrey Nyarota blev arresteret lige efter midnat den 15. august og sigtet for at „offentliggøre falske infor-

ding Birabee og pastor Barika til at se rødt på grund af det som de har gjort mod mig og mod alle de mænd og kvinder fra Dukana der dør i flygtningelejren af sult og kwashiorkor. På trods af alt kan jeg se mig selv som en meget rig mand med en meget tyk mave, som går rundt overalt i Dukana, og alle følger efter mig for at bede mig om hjælp til at sende deres børn i skole og om penge så de kan købe mad at spise. Og de vil tigge mig om at få lov til at feje mit hus eller komme i lære på mine lastbiler og blive chauffør. Og jeg vil jage dem bort som jeg ikke kan lide, og jeg vil give fine sager til dem jeg godt kan lide, og alle vil tale om hvor god en mand jeg er mod de gode, og hvor ond jeg er mod de onde.

Alle disse ting overvejede jeg i nogen tid og sagde ikke noget til min medfange. Senere kiggede jeg efter ham for at spørge ham om noget, men han var gået over i den anden ende af rummet for at snakke med en anden fange. Bagefter kom han tilbage. Jeg spurgte ham så hvor han havde været.

„Jeg tror, krigen er ved at holde op,“ sagde han.

„Ved at holde op? Hvor ved du det fra? Sидder du ikke her i arresten sammen med os andre? Hvordan kan du høre den slags?“

„Jeg er gammel soldat, min ven. Vi ved hvad vi ved. Jeg er sikker på at krigen snart holder op, hvis den ikke allerede er holdt op.“

„Har du hørt det i radioen eller hvad?“ spurgte jeg igen.

„Bare rolig. Vi ved hvad vi ved.“

•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•
•

mationer der kan skabe uro eller fortvivelse i offentligheden". Senere samme dag arresterede politiet Nyarotas medredaktør Bill Saidi og journalisterne John Gambanga og Sam Munyanyi. De blev sigtet for at offentliggøre en artikel, der oplyste at der var blevet anvendt politikøretøjer ved plyndringen af hvide farmeres ejendomme i byen Mhangura. Dagen før arresterede politiet to journalister fra Daily News' afdeling i Bulawayo, Lawrence Chikuwira og Mduzuzi Mathuthu. De blev sigtet for at skrive at folk var udvandret fra et offentligt møde med vicepræsident Joseph Msika, da denne opfordrede dem til at råbe regeringsvenlige slagord.

I alt er 17 journalister blevet arresteret i Zimbabwe i årets første otte måneder. Desuden er mindst to journalister blevet angrebet af tilhængere af Robert Mugabes regering, mens to an-

„Hvad vil der ske med os?“ spurgte jeg igen.

„Jeg ved det ikke. Måske slipper de os fri.

Måske kommer de og slår os alle sammen ihjel på én gang. Alt er i Guds hånd. For krig er krig. Alt kan ske.“

Så jeg var lidt glad for at krigen snart var forbi. Og jeg bad til Gud om ikke at lade soldaterne slå mig ihjel, for jeg vil gerne finde ud af hvad der er sket med mine kære. Jeg er sikker på at hvis krigen slutter og jeg stadig er i live, vil de bestemt vende hjem til Dukana.

Mens jeg sad og bad til Gud, gik døren til arresten pludselig op med et stort spektakel, og de gav alle besked på at gå ud. Jeg så den krigsfange som havde talt med mig, springe op fyldt med selvtilid, og han løb hurtigt hen til den mand som havde lukket døren op med stort spektakel, og han stak en hånd i bukselommen og gav manden noget, og manden lod ham gå sin vej i en fart som om han ikke længere var fange. *Shoo!*

Imens begyndte resten af os at gå helt langsomt afsted som syge mænd eller fanger. Der var masser af støj udenfor, skyderi med geværer som blev fyret af ikke ret langt borte, og biler og lastvogne som flyttede sig, og soldater som løb og råbte op. Kort sagt, det hele var én stor forvirring. Solen skinnede mig i øjnene, og jeg holdt en hånd for ansigtet. Straks kom der en mand og slog min hånd bort og sagde at jeg ikke skulle være dum. Han var en meget høj mand, og jeg betragtede ham grundigt. Straks så jeg, det er Manmåleve. Ja, det er Manmåleve. Det er Manmåleve som jeg så åbne døren første gang; det er Manmåleve



dre har modtaget dødstruser. Flere udenlandske korrespondenter har fået deres opholdstilladelser inddraget og er blevet udstvist.

Den 28. januar ødelagde et bombeangreb Daily News' trykkeri. Anvendelsen af landminer til angrebet peger på at hæren kan stå bag. Bombeangrebet fandt sted dagen efter at ministerpræsident Jonathan Moyo i et tv-interview havde fortalt at staten ville bringe Daily News „til tavshed“. Ingen er endnu blevet anholdt i forbindelse med bomben.

Arrestationerne og angrebene på journalister er kun toppen af isbjerget. Overalt i Afrika er ytringsfriheden under pres, politisk og økonomisk. Er man uafhængig journalist eller forfatter er det de fleste steder næsten umuligt at få sine ting ud.

Der er intet nyt under den afrikanske sol.

som tog noget fra soldaten og lod ham gå sin vej, og nu er det Manmåleve som slår min hånd væk og siger, jeg ikke skal være dum. Underne hører aldrig op. Jeg tror, I kan huske at første gang jeg så Manmåleve, var det på African Upwine Bar da han spiste klipfisk og drak palmevin og sagde til sin ven, den lille mand, at han kan slås i enhver krig hvis de siger, han skal slås der. Så næste gang var han hos fjenden ved Iwoama og gav os sprut og cigarer inden bomberne begyndte at falde. Og næste gang gav han mig indsprøjtninger i hospitalsskolen og brugte mig som chauffør på Landroveren. Og nu er denne Manmåleve igen sammen med vores soldater og ikke længere med fjendens. Eller hvilken side er manden på nu? Først kunne jeg ikke tro mine øjne fordi jeg ikke kan forstå hvordan denne Manmåleve kan kæmpe på to sider i den samme krig. Er det muligt? Eller er det hans bror? Eller bedrager mine øjne mig fordi jeg har været syg i lang tid? Eller er det et spørgsmål jeg ser. Mine øjne kan virkelig ikke bedrage mig, siger jeg jere. Denne mand er Manmåleve. Jeg kan se den måde han går på, med sine lange ben og hovedet som en kokosnød, og jeg er helt sikker på at det er Manmåleve. Men hvis han er Manmåleve, så må han huske mig fordi jeg trods alt har været hans chauffør i et stykke tid.

Efter at han havde slået min hånd væk fra ansigtet på mig, begyndte han at råbe op og sige, at vi alle sammen er fanger og fjendtlige soldater og desertører, og han har ordre til at skyde os alle sammen inden krigen slutter og

Ken Saro-Wiwa:
Soldaterdreng
Oversat af Finn Holten
Hansen
Hjulet
190 sider. 248,- kr.

inden fjenden når vores lejr. For der er ingen mad til os og ingen lastbiler til at køre os væk fra arresten, og vi er trods alt alle sammen fanger, og han kan slå alle unyttige fanger ihjel som ikke er bedre end maddiker. Jeg prøvede at forklare ham at jeg er ham, Soldaterdreng, som han har reddet på hospitalskolen. Men Manmåleves øjne var røde som peber. Han ser ikke på mig eller hører overhovedet på mig, og hele tiden går han bare og kommanderer os alle sammen fremad march, venstre, højre, venstre, højre, venstre, højre, holdt. Nu marcherede vi indtil vi var ude i nærheden af bushen. Så gav han os alle sammen besked på at stille op på en lige række.

Da vi alle sammen var stillet op på en lige række, gik han hen og stod foran os. Helt ærligt troede jeg, manden gjorde grin med os. Så trak han pistolen og begyndte at skyde. Fangerne faldt om, en efter en. En, to, tre, fire, fem, seks, syv. Jeg lukker øjnene og beder til Gud om at han vil sørge for min mor og min unge kone Agnes. Hvad angår mig selv, ja, så er soldatens liv at dø når som helst. Men jeg var bange. Manmåleve blev ved med at skyde. Og fangerne faldt om. Masser af blod. Masser af blod og masser af råb. Så hørte jeg Manmåleve sige: „Ah, Gid, ikke flere patroner.“ Da jeg hørte det, lukkede jeg øjnene op. Og jeg så Manmåleve smide pistolen fra sig og gøre korsets tegn og løbe sin vej. Der var endnu to fanger han ikke havde slået ihjel foruden mig selv.

Straks løb vi alle tre ud i bushen.

Hans Fallada (1893-1947)

Uddrag fra Jørgen Knudsens bog *Tysk litteratur fra Thomas Mann til Bertolt Brecht*. Udkommet på Gyldendal i 1966.

I 1947 udkom Thomas Manns *Dr. Faustus*, paralleliseringen mellem en kunstners og det tyske folks skæbne. Samme år trak den morfinhærgede ruin af et menneske, der hed Rudolf Ditzen og kaldte sig Hans Fallada, en lignende parallel i sin bog *Der Alpdruck* (Mareridtet). Bogen er ikke god, men eksemplet er der ikke noget i vejen med. Det er Falladas eget. Parallellen er mindre universel, mere i det småborgerlige plan, men næppe meget mindre dæmonisk end Manns. Det er en parallel fra Falladas liv til nazismen som den knude af revolte og underkastelse, den var, en uegentlig revolte, en flugt fra det nødvendige opgør ind i nye bindinger der, når rusen letter, viser sig at være en frygteligere udgave af de gamle. Derfor må rusen ikke lette. Falladas binding til en tyrannisk fader, en binding han ikke kan bryde, men kun flygte fra i rus og forfatterskabets tvang, har sin lighed i Tysklands frivillige binding til stat og Hitler, og til den krigens, begejstringens, myrderiernes rus, der ledsagede den. Sammenbrud var den eneste mulige afslutning for nationen som det var for digteren, og det er her, han selv i sin bog ser parallellen.

Der Alpdruck blev skrevet under og mellem tvangsophold på hospitaler og afvænningsanstalter. I den kaotiske efterkrigstids Berlin var Fallada omsider hæmningsløst bukket under for sin last, narkotika. En syfilis var trådt til, via hans ligeledes morfinistiske kone, som betalte med det sidste hun ejede, sin krop, for at få morfin, spiritus og amerikanske cigaretter. Siddende i en rullestol måtte Fallada i 1946 finde sig i at blive vist frem af en professor for dennes medicinske studenter med ordene: "Det De ser her, mine herrer, er den berømte forfatter Hans Fallada, som De alle kender, eller rettere – det er det, som begæret efter giften har gjort ham til, et appendiks."

Året efter var han død.

Rudolf Ditzen var søn af en galdesyg landsrets-, senere højesteretsdommer, en overordentlig hæderlig og pligtopfyldende mand, som levede i et roligt ægte-skab med sin atten år yngre kone, og for hvis punktlighed selv musikken måtte bøje sig. En gang om ugen, altid samme dag og time, spillede ægteparret fir-



hændigt klaver, næsten altid de samme stykker, og med børnene som tvang-sindlagt publikum. I sine vammelsødt idylliske barndomserindringer fortæller sønnen dette og lignende anekdotiske træk, men fortier medaljens bagside.

Drengen udviklede et frygteligt had til faderen, men et afmægtigt, og opgøret udeblev. Overfor faderen forstummede han af skræk eller græd. Han blev hyp-pigt syg og udviklede sig til ulykkesfugl, kørtes over og kom galt afsted på mangfoldige måder. I skolen reagerede han på samme måde, klunnet, stum eller stammende, grædende, isoleret, drillet for de forfærdelige pandekrøller som forældrene tvang ham til at bære. Da en barber på eget initiativ klippede dem af – drengen var da tolv år – nægtede faderen at tage på ferie med sin "tugthuskandidat" af en søn. Da drengen var tretten år, prøvede han at stikke til søs, men blev fanget. Da han var

fjorten, tolkede en lærer hans tavshed og stammen som lettere åndssvaghed.

Puberteten gjorde det ikke bedre. Faderen var så bigot, at han som dommer undgik at medvirke i skilsmisssager, den slags ville han ikke røre med en ildtang. Som sekstenårig farvelægger sønnen en samling tegninger af nøgne piger, fundet i faderens hemmelige gemmer, og han sender derpå vildt utugtige anonyme breve til en datter af en af faderens bekendte. Da forfatterskabet opdages, begår han sit første mislykkede selvmordsforsøg. Hans dagdrøm er Robinson Crusoe uden nogen Fredag og med altspærrende klippeskær rundt om øen. Hans fantasier tager magten fra ham, han begynder at lyve uden plan og beregning. Den senere forfatters vældige fabulere lyst er grundlagt. For øvrigt mener han at være sin egen dobbeltgænger og oplever korte øjeblikke af salig befrielse, når "den anden" er væk, eller når de to kan smelte sammen i en

impulsiv handling. Som attenårig dræber han en hjerteven i en duel og sårer derpå sig selv livsfarligt med to skud i brystet. Gravet ned fandt politiet siden hen halvt forkullet en aftale: de to unge mænd skulle hver skrive et teaterstykke og forlægge det for en kendt forfatter. Ophavsmanden til det stykke, der fik den ringeste kritik, skulle lade sig ombringe af den anden. Denne plan synes dog ikke udført, duellen var derimod rigtig nok (undtagen at Fallada, ifølge et ubekræftet rygte, havde kommet løst krudt i vennens pistol). Han blev frikendt for mord på grund af "nedsat tilregnelighed", men anbragt i en lukket afdeling.

Grunden er lagt, resten er udfoldelse af det givne, også morfinen, som han opdager kort efter udskrivelsen – rusen, flugten, jeg-drabet, "den lille død" som den forhindrede selvmorder kaldte det; flugten fra et jeg i hårdknode og uden udvej, låst fast mellem oprør og underkastelse. Morfinrusens sublimerede fælle er forfatterskabet. Fallada skrev alle sine bøger (undtagen *Der Alpdruck*) i perioder hvor han *ikke* tog morfin; skrev som en gal. De tykke romaners første nedskrift varede en måneds tid eller mindre – tolv, fjorten, seksten timer i døgnet og under iagttagelse af de mest pedantiske regler. Måltiderne med familien skulle slutte på minuttet, og hver dag førtes regnskab over det færdige antal sider; ugens slutresultat måtte ikke ligge under forrige uges; derimod gerne over. Ufatteligt, at der kunne komme læselige bøger ud af sådanne arbejdsforhold!

Endnu mangler dog én ting, før dette forfatterskab kan begynde, ingen uvæsentlig, nemlig kendskab til hans omverden. De to første romaner, der er fra tiden lige efter krigen, er ekspressionistiske epigonværker om faderhad og luderromantik. Fallada købte siden de to bøger op og sendte dem i papirmøllen.

Forinden havde han selv været gennem en kværn. Fra sit tyvende til sit syvogtredivte år males han mellem samfundets møllesten, som landbrugselev, kartoffelhandler, regnskabsfører på et gods, annonceagent, adresseskriver og provinsjournalist. Han lærer sit land at kende nedefra. Afvænningsanstalter stifter han også bekendskab med, og to gange kommer han i fængsel for bedrageri, den sidste gang i to et halvt år, en indtil videre effektiv afvænnelse fra morfinen. Ved et møde i "Blå kors" træffer han "Suse", en jævn og fornuftig pige fra småborgerskabet, som han gifter sig med.

Da forfatterskabet derpå begynder, har Falladas fabulere lyst fået et uhyre væld at øse af. Som detaljeret kender af småfolks hverdagsliv fra landsby, kon-

tor, avisredaktion, butik, fængsel og stormagasin har han næppe sin lige.

[]

Kleiner Mann, was nun? (1932, da. Lille mand, hvad nu?) blev Falladas største succes og gik ham til hovedet. En overgang faldt han ned fra afholdenhedens smalle sti, men fandt tilbage, da han for de mange penge kunne realisere sin ønskedrøm og købe sig en gård på landet.

Bogen er en mageløs virkelighedsnær hverdagsskildring fra arbejdsløshedens år, men det er dens sentimentale forvrængning – hvis baggrund er personlig – der gør den til et tidsdokument. Bogens løgn svarede til et udbredt ønske og garanterede succes'en. Når det går skidt for flipproletaren Pinneberg, der bliver arbejdsløs og finder sin private strudse- og drømmeløsning i Pussers arme, så er det ikke på grund af verdenskrisen og arbejdsløsheden, men på grund af hans egen private svaghed. Han er alt for god, ærlig og kluntet. Han ser ikke sin arbejdsløshed i sammenhæng med de millioner andre tyske arbejdsløse, interesserer sig ikke for økonomisk-politiske årsager, nej hans modgang er en helt privat skæbne, han er for svag og god til denne verden, derfor. Arbejdsgiveren der fyrer ham, er en djævel, men den fyrede er en lus, der kommer hjem med dårlig samvittighed og molestreret selvagtelse. – Det er mænd som Pinneberg og hans forfatter, der er årsag til Brechts fortvivlelse over en verden, hvor "der kun var uret og ingen harme". Pussers indignation kan et enkelt øjeblik få politisk farve, så hun vil stemme kommunistisk næste gang. Når Pinneberg derimod er rasede på hele verden, har hans vrede rod i angsten for at falde ud af det pæne samfund, som han ganske vist kun tilhører i sine drømme – svarende til forfatterens holdning til den forhadte fader, som den fortabte søn i det længste (forgæves) håbede på tilgivelse fra. Proletariseringen af dele af borgerskabet, selvoplevet af højesteretsdommerens søn, skabte en sølle proletar. Da flipproletaren Pinneberg med standens symboler, flip og slips, omsider trodsigt puttet i lommen antastes af en betjent, forvandles proletaren straks tilbage til en skoledreng med dårlig samvittighed. Hvilket Fallada nok kan registrere med ironi. Men trøsten bagefter i Pussers arme under stjerner som kulørte lamper er ment så hjertebævende som den opleves af Pinneberg og af mangan læser.

Den der erfarer nederlaget som selvforskyldt, går ikke i rette med verden. Fallada var upolitisk og ønskede ikke i 1933 at drage af lande for at sidde på en "fjøllet emigrant-surmule-stol". Hans *Lille mand, hvad nu?* blev heller ikke forbudt, skønt dens eneste nazist er en usympatisk slagsbroder. To af de følgende

romaner indledtes med underdanigt forord til nazisterne, som afviste hans tilnærmelser med åbenbar uvilje, men tolererede hans eksistens.

Også den næste bog er dybt personlig. *Wer einmal aus dem Blecknapf friist* (1934, da. *Har man een gang spist af blik tallerken* (d.e. været i fængsel)) er bedre end *Lille mand*. Også her det træfsikre billede af miljø og mennesker, men denne gang uden de senitmantale drømmerier. Romanen fortæller den dystre historie om Willi Kufalt, den tidligere straffede, der stædigt kæmper for at finde et hæderligt udkomme, men som jages af sin fortid. Friheden er et mareridt. En ubegrundet mistanke om et tyveri bryder hans sidste modstandskraft; nu skal det være løgn, nu vil han ikke trælle mere og være duksedreng, som ingen tror på! Men den derpå følgende planlægning af en forbrydelse og kluntethederne i forbindelse med udførelsen fortæller hans hemmelige ønske: endelig at blive taget, så han kan få has på den dumpe angst, der gennemsyrrer ham. De er jo alle ude efter ham, de får ham jo også før eller senere, skyldig eller uskyldig, det er de jo ligeglade med, lad det da så få en ende! Lad indespærringens "lille død" komme, befrielsen fra et liv i samfundets jungle, hvor der lurer mordere overalt, mordere af mørkerædsel, forbrydere af angst som Kufalt selv er det.

Romanens sidste linjer, fra fængslet, lyder:

"Her har man endelig helt fred. her ævler folk ikke én op i hovedet. Her behøver man ikke beslutte noget, her skal man ikke tage sig sådan sammen.

'Dejligt, sådan en orden. Virkelig helt hjemme.'

Og Willi Kufalt sover stille, fredeligt smilende ind.

Tanken går uvilkårligt til Scherfigs *Den forsvundne fuldmægtig*, hvor ideen er den samme, perspektivet det modsatte. Hos Scherfig er tryghedsfølelsen bag fængslets mure ment som en blodig hån mod den livsfjerne borger, for hvem livet derude er så uoverkommeligt og forvirrende; desuden en hån mod borger-skabet, hvis hverdagssikkerhed i det sirlige hjem til forveksling ligner fængslets. Anderledes hos Fallada, der ved (fængselslæger vil give ham ret), at fængslets mur skærmer to veje; den beskytter muligvis samfundet mod forbryderne, men den beskytter i hvert fald forbryderne mod samfundet, beskytter de svage, der er bukket under, mod bagholdsangrebene ude i det dunkle vildnis, mod den brutale alles kamp mod alle, der i konkurrencens navn og til de stærkes gavn føres derude. Som stedet hvor man er fri for at beslutte noget har fængslet også associationer til hjemmet, og dets strenge orden er højesteretsdommerhjemmets orden, hvortil sønnen vender tilbage, magnetisk tiltrukket af spanskkrøret og

syndsforladelsen. Også til forfatterskabet er associationen tydelig: indemuringen i gården på landet, den ansvarsfrie drømmefabulering og den pertentlige orden, som Fallada underkastede sin skrivning. Forskellen mellem ham og Scherfig er en forskel mellem to forfattere og deres synsvinkler, men naturligvis også mellem Danmark sidst i trediverne, en forloren idyl, og Tyskland først i trediverne, en brutal tid.

[]

Fallada er en overgang indkaldt, men lever ellers på landet, strengt og dydigt i familiens skød, og først i 1944 banker krigen for alvor på døren, i skikkelse af en udbombet berlinerinde, morfinist. Hun bliver hans skæbne. I en rus fyrer han kort efter en pistol af mod sin kone, uden at ramme. Han spærres inde på en anstalt, hvor han på et par uger skriver *Der Trinker* (udg. 1950, da. *Drankeren*).

Manuskriptet er ikke revideret siden den rasende nedskrift, bogen er derfor temmelig uegal, men er nok hans sandfærdigste og frygteligste. Den rummer helt forfærdelige scener og beskrivelser af drikfældigheden, angsten for den og for livsvarig indespæring. Til slut den fortvivledes døds længsel – hans sniger sig ind på sygestuerne og drikker de tuberkuløses opspyt fra glassene.

Under opholdet på anstalten bliver Fallada skilt. Da han kom på fri fod, ville han giftes med sin kone igen, men et afskedsbesøg hos den onde ånd fører til, at han i stedet giftede sig med hende.

Resten af vejen er ned ad bakke, med korte ophold. Da russerne kommer, gør de ham til borgmester i en lille by, hvor han ved sin begejstrede tale om en ny start gør sig grundigt upopulær. Han opgiver snart og tager til Berlin, hvor han er på vej i hundene. Johs. R. Becher søger at hjælpe, men al hjælp omsættes i morfin. *Der Alpdruck* skrives, og som en sidste kraftpræstation, denne gang på 24 dage: *Jeder stirbt für sich allein* (Enhver dør sin egen død, 1949)

[]

Kort efter bliver Fallada indlagt for sidste gang. Hans kone smuglede morfin ind til den døende. Måtte det have lettet den plagede!

.....

Foruden de nævnte romaner, skrev Fallada bl.a; *Wir hatten mal ein Kind* (1934), *Wolf unter Wölfen* (1937), *Der eiserne Gustav* (1938), *Damals bei uns daheim* (1942), *Heute bei uns zu Haus* (1943), samt en række eventyr og børnebøger. I alt er der udkommet 24 værker.



Pinneberg gaar og filosoferer: Det var altsaa alt, hvad man fik ud af at være en dygtig Mand i sit Fag! Misundelse, Løgn og gement Muldvarpearbejde! Og han, som havde indbildt sig, at naar man gik med Flip og Slips til Hverdagsbrug, saa var man paa Vej til at blive noget bedre end en almindelig Arbejder! Nej, nu var han glad, fordi han endelig havde befriet sig selv fra at gaa rundt med den Illusion, som dette Kastemærke, Flippen og Slipset, holdt i Live hos ham. Herefter vilde han være bekendt for Alverden, at han var Proletar. Ikke noget som helst andet end en ganske almindelig Proletar! Og saa hændte det netop, medens han gaar her gennem den menneskefyldte Friedrichsstrasse og knejser med Nakken i Trods mod sin egen meningsløse Skæbne, fast besluttet paa at lade enhver Illusion fare, saa hændte det netop nu, at han bliver sat paa en ny og ligesaa meningsløs Prøve:

Han har netop konstateret, at den gamle Garde af hel- og halvprostituerede Kvinder, som Aften efter Aften befolker denne Turisternes Hovedfærdselsaare, har faaet en

forbavsende Tilvækst af unge Piger, som aabenbart er nye i Faget. Det er naturligvis de mange, mange arbejdsløse Butiks- og Kontordamer, som forsøger at tjene til Føden paa denne Vis. Pinneberg har lige sendt Pusser en kærlig beskyttende Tanke: Sæt, at de to ikke havde haft hinanden, og at hun ogsaa var bleven nødt til noget saadant! Naar det kommer til Stykket, har nok baade han og hun meget at være taknemmelige for!

Han har ogsaa lagt Mærke til, at der er usædvanlig meget Politi paa Benene. Det maa enten være disse stakels Pigeboern, de er ude efter, eller ogsaa har der vel været en Kommunistdemonstration i Lustgarten. Pinneberg kan kun gætte sig frem. Han ved intet bestemt. Det er længe siden, han har haft Raad til at købe sig en Avis. Men han ser jo, at Gadebetjentene patruljerer to og to, og at Patruljevogne, tæt besatte med Betjente, stadig farer gennem Gaden. De skarpladte Karabiner stikker til Vejrs imellem deres Knæ.

Da hænder det, at Pinneberg pludselig kommer til at huske paa Smørret, som han skulde have med hjem til Sønneken. Han passerer netop en af de flotte Delikatesseforretninger, som florerer saa stærkt i dette Strøg, og ser, at der endnu er Folk inde i den oplyste Butik. Følgelig tager han et Tag i Dørgrebet og rusker lidt i det for at faa den hvidkitlede Ekspedient derinde til at lukke op for sig. Han gør nøjagtig det samme, som han vilde have gjort for halvandet eller to Aar siden, da han endnu var en velklædt ung Mand med ulastelig Flip og Slips og pæn Overfrakke; men han glemmer, at den flipløse Pinneberg ikke mere kan tillade sig det samme — —

„Passer Gaden!“ kommanderer en grødet Stemme lige i Nakken paa ham.

Det giver et Sæt i ham. Han ser sig om og opdager en tyk Betjent lige bag sig. Er det mon ham, Betjenten mener?

„Passer Gaden De der! Har De forstaaet? Lad det nu gaa lidt villigt.“ Betjentens Stemme er blevet høj og truende.

Der staar mange andre Mennesker baade ved dette og de nærmeste Butiksvinduer; men det er velklædte, velnærede Folk, som ikke vækker Mistillid hos Gadebetjente. De faar Lov at staa i Fred akkurat ligesom Pinneberg selv vilde have faaet Lov til det for halvandet eller to Aar siden, da han var pænt klædt ligesom de. Det, som gør Udslaget for Betjenten og for de pæne Folk, som nu staar og betragter ham med kolde, mistænkelige Blikke, er naturligvis hans ydre Antræk. Indvendig er Pinneberg jo trods alt den samme som dengang. Han har selv en taaget Fornemmelse af, at det maa være Flippen og Slipset, der ligger skjult i Frakkelommen, som gør ham saa mistænkelig. Han har i Øjeblikket glemt, at han for lidt siden var stolt over, at han havde afført sig dette Kaste-mærke og vilde vise Verden, at han var en vaskeægte Proletar. Men hans altid uheldige Skæbne har aabenbart ikke glemt det. Den vil igen sætte ham paa Prøve, skønt Udfaldet paa Forhaand maa anses for givet. Hvordan skulde den pæne lille, smaaborgerlige Pinneberg kunne knejse med Nakken og være ligeglad og proletar-stolt, naar der staar en Gadebetjent parat til at lægge Haand paa ham?

Foreløbig er han fortvivlet og ulykkelig: „Jamen — jeg forstaar ikke — Hvorfor? Hvorfor —? — — Maa jeg ikke have Lov at forklare?“ Det er ikke endnu gaaet helt op for ham, at Betjenten og de pæne Mennesker virkelig

har tiltænkt ham uredelige Hensigter, da han forsøgte at komme ind i Butikken efter det Smør til Sønneken.

„Se saa at komme af Sted!“ brøler Betjenten og svinger Kniplen, som er fastgjort omkring Haandledet med en Rem.

Der har samlet sig en tæt Menneskestimmel. De har alle læst Eftermiddagsbladene — alle undtagen Pinneberg, som aldrig mere har Raad til at købe sig en Avis, og han er derfor den eneste, som ikke ved, at der det sidste Døgn har været Gadedemonstrationer her i Leipziger- og Friedrichstrasse, og at enten Kommuniste eller Nazister har knaldet de store Spejlglasruder i mange af Strøgbutikkerne. Havde han vidst, at det er derfor det vrimler med Betjente og derfor, at den tykke Betjent har kastet sin Mistanke paa ham, saa vilde han maaske ikke have følt sig saa frygtelig ydmyget over Behandlingen. Det er jo dog aldrig saa slemt at blive mistænkt for at være politisk Demonstrant som for at være en slet og ret Butikstyv!

„Naa, bliver det til noget?“ brøler Betjenten og svinger lystent med Gummikniplen.

Og pludselig bryder alting sammen inde i Pinneberg. Ansigt til Ansigt med denne umaadelig selvsikre Betjent i den stramtsiddende Uniform med de solide Støvler, med det velnærede Ansigt, hvor det lille Hitleroverskæg stritter saa selvfærdigt oven over fyldige, brutale Læber; Ansigt til Ansigt med alle disse solide Borgere med deres kolde, misbilligende Øjne, omgivet af blankpudsede Butiksvinduer med alle de kostbare Livsfornødenheder, som for ham er uoverkommelig Luksus — tager stakkels lille Hannes Pinneberg pludselig Parti imod sig selv.

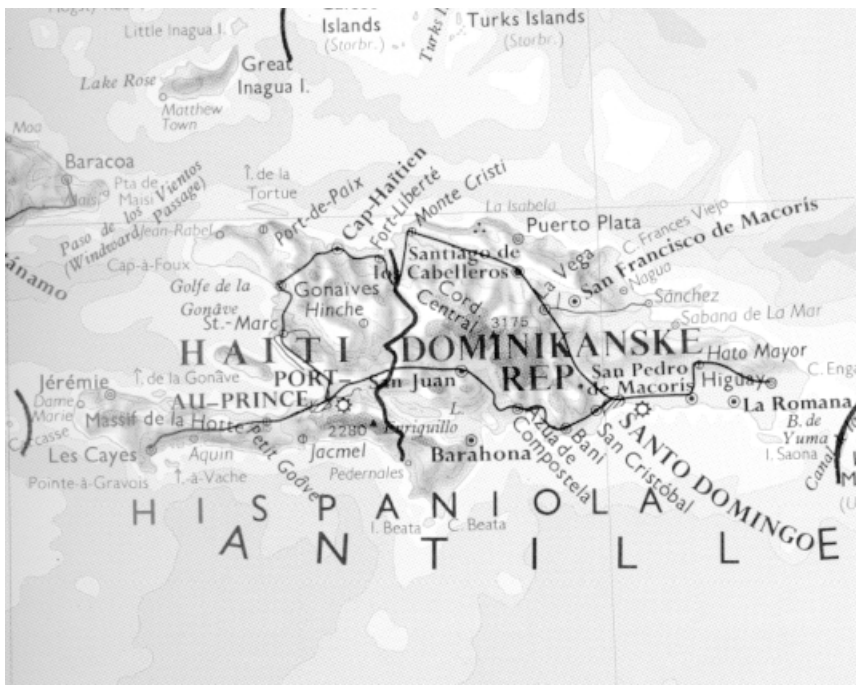
Han har altid før været ligefrem fanatisk, naar det gjaldt om at staa paa sin Ret. Og hvis han havde haft

Flip og Slips paa, vilde han maaske ogsaa denne Gang have sat alt ind paa at hævde sin Ret til at være i Fred paa Gaden ligesom alle andre flip- og slipsbærende Borgere. Men nu har han deklasseret sig selv og føler, at han ikke har Lov til at staa her foran den fine Delikatesseforretning paa den flot oplyste Gade. Han hører ikke mere til her.

Inde i Spejlglassruden ser han sit eget Billede i hel Figur: Den luvslidte Frakkekrave, de tjæreplettede Bukser, den bare, magre Hals med Skægstubbene. Hvor har han vovet at vise sig her, hvor alting er helt og rent og ordentligt? Hvor har han vovet at røre det blankpudsede Dørgreb ind til denne fornemme Delikatessebutik? Hvordan kunde han indbilde sig, at pæne, velnærede Mennesker med faste Indkomster ikke vilde uglese saadan en lurvet Stymper, som han er blevet til?

Nu først begriber Pinneberg, hvad det er, der er sket med ham: Hele hans Tilværelse er haabløst forfusket! Han er ganske stille gaaet i Hundene, uden at han selv vidste det. Selvfølgelig har han hele Tiden været klar over, at det, at være arbejdsløs, er det samme som at være fattig. Men først nu i dette Øjeblik har han set sin Fattigdom med de andres Øjne: Fattigdom er ikke alene Kamp og Nød og fortærende Mismod. Fattigdom er en Skam. Fattigdom er Tab af alle medborgerlige Rettigheder. Fattigdom er mistænkelig og strafbar!

Og Pinneberg dukker sig og vil bare bort fra det hele. Han sætter i Løb ned mod Banegaarden i Friedrichsstrasse. Han vil hjem til Pusser —



.....

Ingegerd Nissen Petersen er lektor, cand.mag. og foredragsholder. Hun har udgivet to bøger om Haiti, *Haiti Chérie* (Gyldendal 1988) og *Paroles d'Haiti* (Munksgaard 1997), begge til undervisningsbrug.

Haiti - et lille land med en stor litteratur

Af Ingegerd Nissen Petersen

Den nu afdøde sangerinde Toto Bissainthe synger i *Deuil (Sorg)* om Haitis skæbne. I sangen stilles spørgsmålet om, hvem der skal tage sig af Haiti, hvem der skal græde for Haiti, når alle rejser fra landet som følge af diktatur, fattigdom og undertrykkelse.

Haitis historie er præget af dramatiske begivenheder og lange perioder med diktatur, og det blev betragtet som et lyspunkt, da præsident Jean-Bertrand Aristide blev valgt på demokratisk vis i 1990. Haiti har kæmpet en ulige kamp for overlevelse både udadtil og indadtil siden republikken blev etableret i 1804, og i nyere tid er det de tredive års diktatur under François og Jean-Claude Duvalier, kaldet Papa Doc og Baby Doc, der mere end noget andet har haft betydning. Det er denne periode, Toto Bissainthe synger om.

Zombien er blevet en stærk, gennemgående metafor for befolkningens tilstand under diktaturet. Haiti kæmper stadig med eftervirkningerne af tabet af en stor del af det produktive borgerskab og den intellektuelle elite, som forlod landet specielt i de to store bølger i 1964 efter Papa Docs massakrer på mulat-eliten, og i 1973, da det blev klart at Baby Doc hurtigt udviklede sig til en diktator. De generationer, som voksede op i Haiti i Duvalier-tiden, har stadig en indgroet angst for at give udtryk for politiske meninger og en altid nærværende angst for morgendagen, som har store konsekvenser såvel på det personlige som på det politiske og nationale plan.

Stærk litteraturtradition



I betragtning af, at 65% af den haitianske befolkning lever under fattigdomsgrænsen og omkring 80% af den haitianske befolkning er analfabeter, er det overraskende at opdage, at Haiti har en omfangsrig og stærk litteraturtradition. Mere end 4.300 værker, skrevet af haitianske forfattere, blev trykt mellem 1804 og 1949 enten i Haiti eller i Frankrig, og der er f.eks. registreret 765 haitianske udgivelser alene i årene 1991-95, som en voldsom reaktion efter de mange års undertrykkelse af ytringsfriheden under Duvalier. Selv ikke kupårene fra 1991-1994 formåede at dæmme op for denne bølge.

Det traditionelle forbillede har altid været Frankrig, og den haitianske litteratur har således udviklet sig i en frugtbar blanding af den europæiske kultur og det specielle haitianske, afrikansk prægede univers. Fra republikken Haitis oprettelse i 1804 efter et vellykket slaveoprør og frem til omkring 1900 var den franske indflydelse så stærk, at litteraturen ikke formåede at få et selvstændigt udtryk, selv ikke i den patriotiske digtning, som ellers hyldede de glørværdige frihedshelte, især Toussaint Louverture, også kaldet „den sorte Napoleon“, og Jean-Jacques Dessalines. Haiti havde indtil omkring 1920 ikke nogen selvstændig, kulturel identitet; de haitianske forfattere var mere interesseret i at blive anerkendt i Frankrig end i Haiti.

Jean Price-Mars' etnografiske værk *Ainsi parla l'Oncle* (1927) er den første store milepæl på vejen mod en egentlig haitiansk litteratur. I sin bog gjorde Price-Mars op med behovet for at imitere de franske forbilleder og påpegede rigdommen i den folkelige kultur, den afrikanske arv og vodou-religionen. Price-Mars blev således grundlæggeren af „indigénisme“-retningen, der havde Haiti som udgangspunkt, en retning, som gik på tværs af race- og klassesdeling i en søgen efter en fælles national identitet.

Price-Mars' værk udkom samtidig med, at man i Europa begyndte at interessere sig for afrikansk kultur. Haiti var i årene 1915-34 udsat for en særdeles brutal amerikansk okkupation med stærke racistiske undertoner, og den tætte kontakt mellem de haitianske intellektuelle og det franske kulturelle miljø var i disse år på det nærmeste afbrudt. Haitianerne kunne ikke længere se den hvide, vestlige verden som et forbillede, men blev tvunget til at definere sig selv på egne præmisser.

En naturlig, fantastisk virkelighed



Den unge digter, etnograf og stifter af det haitianske kommunistparti, Jacques Roumain, tog tråden op fra Price-Mars. Hans roman *Gouverneurs de la Rosée* (1946) betød et gennembrud for den haitianske litteratur, både på det nationale og det Internationale plan, og romanen regnes i dag for det vigtigste værk i den haitianske litteratur. *Gouverneurs de la Rosée* tager sit udgangspunkt i de fattige bønders liv, deres kamp for overlevelse, deres resignation og fatalisme, og deres dybe åndelige kontakt med de afrikanske rødder. Romanen er skrevet i et klart og rigt, poetisk sprog som blander fransk og kreolsk med en lethed og naturlighed, som var et brud med tidens litterære

konventioner. Den cubanske forfatter Alejo Carpentier besøgte i 1943 Haiti og fandt, at virkeligheden i landet rummede en særlig mystik, som han kaldte „le réel merveilleux“, en „naturlig, fantastisk virkelighed“, som *Gouverneurs de la Rosée* er eksponent for. Romanen er for øvrigt oversat til dansk med titlen *Duggens Herrer* (Fremad 1950).

Alejo Carpentier mente, at den haitianske virkelighed var mere surrealistisk end nogen fiktion kunne blive det, et synspunkt, han delte med André Breton, som besøgte Haiti i 1945. Det er da også denne fantastiske virkelighed, som i dag er med til at kendetegne livet i Haiti og den haitianske litteratur. Det surrealistiske manifest blev en vigtig inspiration for de haitianske forfattere, men surrealismen blev aldrig en egentlig retning i den haitianske litteratur, snarere en udtryksform, som forfatterne tilpassede det haitianske univers, i samspil med bl.a. indigenismen, som det er tilfældet hos Jacques Roumain.

Spiralismen



Haiti er et fantastisk, modstridende, absurd og dybt spirituelt land. Den haitianske litteratur, og ikke mindst poesien, får endvidere sin næring i samspil med den mundtlige tradition og det mystiske og mytiske univers som vodou-religionen repræsenterer. Haitianernes traditionelle religion er et holdepunkt i den kaotiske virkelighed, som er præget af en bestandig kamp for overlevelse. Det var ånderne, som viste vejen til slaveoprøret og tilførte slaverne styrken til at gennemføre det, og derfor er vodou-religionen også i dag uløseligt forbundet med den haitianske identitet. Indflydelsen herfra går som en rød tråd gennem litteratur, malerkunst og musik og kan til tider gøre det vanskeligt for en udenforstående at orientere sig.

Mange af de haitianske forfattere er eksperimenterende, og en retning som spiralismen, inspireret af *Le Nouveau Roman* i Frankrig, kan gøre læsningen endnu mere kompliceret. Spiralismen er et sprogligt kaos, hvori der spindes en række tråde af brudte handlingsforløb på det reelle og overnaturlige plan, virkelighed og myter væves sammen og tidsplaner forskyder sig uden hensyn til kronologi, for til sidst på forunderlig vis at samle sig i en forståelse. Det er hverken roman, digt eller drama, men alt på samme tid. I centrum af denne retning står Franketienne med *Dezafi (Les affres d'un défi)* (1975) og *L'Oiseau Schizophone* (1998), som omhandler diktaturets traumer og det sproglige dilemma mellem kreolsk og det franske sprog, som er en arv fra kolonitiden, mens Jean-Claude

Figinolé repræsenterer den yngre generation med *Les Possédés de la Pleine Lune* (1987), som er en søgen efter det tabte fædreland gennem erindringer om begivenheder og myter.

Eksilet



De politiske forhold i Haiti har igennem 1900-tallet tvunget en meget stor del af den intellektuelle elite i eksil. Efter et studenteroprør i 1946 flygtede blandt andre René Depestre, som i dag står som det måske vægtigste navn og en stadig aktiv faderfigur for de haitianske forfattere. Senere, efter Papa Docs massakrer på mulatborgerskabet i 1964, flygtede en stor del af overklassen og dermed også eliten. Vigtige navne fra denne periode er Emile Ollivier og Anthony Phelps, som begge bosatte sig i Canada, men også Marie Chauvet, hvis roman *Amour, Colère, Folie* (1968) regnes for Duvalier-tidens måske vigtigste værk og et brud ikke kun med indigenismen som dogme, men også med en lang række litterære tabuer. Synsvinklen i *Amour, Colère, Folie* er kvindens; nogle af de vigtigste temaer er kærlighedens vilkår i et stærkt race- og klassedelt samfund, og ikke mindst opdagelsen af seksualiteten, med diktaturet som baggrund.

Forholdene for eksilforfatterne har været anderledes gunstige end for de forfattere, som er blevet i landet. Det er i eksilet, romanerne skrives og har ført til berømmelse for Dany Laferrière, Gary Victor og Louis-Philippe Dalembert fra den yngre generation, der flygtede i 1973 efter Jean-Claude Duvaliers magtovertagelse. Deres værker kredser stadig om Haiti og de traumatiske begivenheder, der førte dem i eksil, men i takt med, at de så at sige vokser ind i den vestlige verden, begynder deres emnevalg at ændre sig. Dany Laferrière, som i en række værker med stor succes har beskæftiget sig med sin opvækst i Haiti og sine første år i *dyaspora* udgav sidste år en bog med titlen „*Je suis fatigué*“, som lå til gratis afhentning hos boghandlerne i Montreal. For ham er et kapitel slut, og et nyt kan begynde, men fortiden bliver til hans fortrydelse ved med at dukke op og kræve opmærksomhed.

Vanskelige forhold



For de forfattere, som blev tilbage i Haiti har forholdene været vanskelige. Ikke blot kunne meget ikke udgives på grund af diktaturet, men det har heller aldrig været muligt for en haitiansk forfatter at leve af at skrive i Haiti. De fleste arbejder sideløbende som journalister og undervisere, og de må i vid udstrækning selv bekoste trykningen af deres værker, hvilket er én af grundene til, at en langt overvejende del af den haitianske litteratur består af digte og noveller og kun trykkes i meget små oplag.

Også valget af sprog spiller en stigende rolle i takt med at kreolsk er blevet undervisnings sproget i skolerne, men ved at skrive på dette sprog afskærer man sig fra et Internationalt publikum. Det er stadig få forfattere, som vælger at formulere sig på kreolsk, men mange kreolske ord og vendinger ses alligevel som krydderi i det franske eller engelske. Til gengæld udkommer der et stigende antal reelt flersprogede bøger, enten på fransk/kreolsk eller på fransk/kreolsk/engelsk, som henvender sig både til et haitiansk og et Internationalt publikum, og ikke mindst til de generationer, som er vokset op udenfor Haiti og gerne vil kende deres hjemlands kultur. Diktaturets traumer har været punktet, hvor eksilforfatterne og de, der blev i Haiti, har kunnet mødes i en slags kollektiv bearbejdelse, som nu er ved at klinge af. De haitianske forfattere har altid været sig deres nationale og sociale ansvar bevidst, men selvom deres værker kan være barsk læsning, er de ofte tilsat en god portion poesi og en befriende humor og selvironi som hos Emile Ollivier, Gary Victor og Félix Morisseau-Leroy.

Den succes, den haitianske litteratur har haft specielt i Canada og Frankrig har smittet af på de forfattere, som blev tilbage, således at der i dag blevet større opmærksomhed også om de forfattere, som lever i Haiti. Det skyldes ikke blot at Haiti er blevet et demokratisk land, men i høj grad også den teknologiske udvikling. Den udveksling af idéer og litteratur, som i mange år var langsommelig og ofte farlig, foregår nu i vid udstrækning over Internettet, og flere og flere forfatteres værker er tilgængelige ad elektronisk vej.

Nye tider



Udviklingen er gået ind i en ny fase, men inspirationen fra Roumain er stadig umiskendelig, og den haitianske litteratur er ikke blevet mindre interessant end før, hvor den blev til under pres og nærmest i trods, den begynder blot at antage andre former. Zombierne har i en vis forstand fået det salt, der skal til for at bryde den lethargiske tilstand i forbindelse med, at Haiti er blevet et demokratisk land, og der gøres trods næsten uoverstigelige problemer ihærdige forsøg på at få skolesystemet til at fungere, så de nye generationer kan få en bedre start end deres forældre fik.

Den rivalisering, som eksisterede mellem eksil-litteraturen og den lokale litteratur i Haiti, begynder nu så småt at udviskes i takt med, at traumerne fra Duvalier-tiden fortager sig. De grundlæggende elementer, den daglige kamp for overlevelse og den fælles historiske, religiøse og kulturelle baggrund forsvinder næppe fra litteraturen. Den får til stadighed sin kraft fra de mange paradokser i den haitianske virkelighed såvel som fra den mundtlige, sanselige, kreolske tradition, men andre emner presser nu også på for at komme til udtryk.

Edwidge Danticat har eksempelvis i *The Farming of Bones* (1998) bevæget sig bagud i tid til præsident Trujillos massakre på haitianske landarbejdere i Den Dominikanske Republik i 1937, et andet af Haitis historiske traumer, som også i disse år er uhyggeligt aktuelt. Samtidig har Jean-Rober Cadet i erindringsbogen *Restavec- From Haitian Slave Child to Middle-Class American* (1998) taget fat på sin fortid som børneslave i Haiti, et fænomen, som har rødder i kolonitiden og stadig menes at berøre omkring 250.000 børn i landet.

Parallelt med de alvorlige emner, men stadig med udgangspunkt i erindringen, udgives der i disse år en lang række bøger, især i USA og Frankrig, med haitianske legender og folkelige fortællinger. Det sker ud fra et stærkt ønske om at holde fast i og viderebringe den mundtlige tradition, inden den opløses som følge af det massive amerikanske input, landet nu udsættes for.

Der var store forventninger til, at mange intellektuelle ville vende tilbage til Haiti i 1990'erne, men det er kun ganske få, som har gjort det. De aktuelle forhold i landet er langt fra optimale, og kun de mest idealistiske vælger at opgive de store fordele ved at holde sig på afstand af politiske intriger og omskiftelser. De forfattere, som opholder sig uden for landet, er stærkt interesserede i at bevare den haitianske kultur, og de vil i samspil med deres kolleger i Haiti fortsat have stor betydning for videreførelsen af den haitianske litteraturtradition.

Drengen og hesten

René Depestre

Da han var ung
boede han i en by
som var en legende
på kanten af det Caraibiske Hav.
Hvis man ville
kunne man forvandle sig til hvad som helst,
man kunne være et træ
som spadserer og drikker rom,
en okse der spiller orgel
i kirken om søndagen,
en løve som gør alle notarerne
i byen til hanrej.
Han var en aften i sin ungdom
blevet til en væddeløbshest,
han galopperede gennem Jacmel,
han vrinskede og inviterede folk
til at hoppe og springe med ham i gaden.
Men døre og vinduer forblev lukkede.

Pludselig kom en ung pige ud
af et hus på Place d'Armes:
Hun var én af byens skønheder,
hun var i natskjorte
og smilede til ungersvends-hesten.
Da han nåede hen til hende
tog pigen sin natskjorte af
og sprang op på hans ryg: han galopperede
galopperede i natten
og løb flere gange rundt om Jacmel.
Han mærkede den nøgne Hadriana på sin ryg
som nattehimlen føler stjernerne
eller som jorden føler græsset om morgenen
føjte han hendes ungpigeduft.
Han galopperede i natten
med Jacmels stjerne på sin ryg,
med byens glæde og al dens smerte på sin ryg,
med dens angst og
dens had på sin ryg,
han galopperede i natten med alle Jacmels kys
og alle dens drømme på sin ryg.

Da morgenen gryede gik de ud til havet
hvor de længe afkølede sig,
så gik de hen til floden
for at vaske saltet af kroppen.
Senere satte han hende af hvor hun boede
under de forbløffede træer på pladsen.
Da han fik sin drengekrop tilbage
var hans lænder blodige,
han havde frygtelige smerter i skuldrene,
han havde ondt i sin hovedbund,
han blev liggende i sengen i fjorten dage
mens han så sin ungdom forsvinde
med den smukkeste pige i hans liv.

Souvenir d'Adolescence, in: Anthologie Personnelle, Actes Sud 1993.

Månen

Félix Morisseau-Leroy

Jeg vil rejse en lille tur til månen
Jeg er træt af lidelserne hernede
Her er alt blevet sagt igen og igen
Jeg vil rejse en lille tur til månen
De siger at på månen
er der ingen gode mennesker, ingen gamle
eller dumme eller kloge
Ingen er fra byen eller fra landet
Alle er lige på månen
Dér taler de kun ét sprog
Jeg er færdig med livet hernede
Civilisationen har brugt mit brændstof op
og nedbrudt min sjæl
Hvor jeg end ser hen
slår mennesker hinanden ihjel
Civilisationen er færdig med denne race
Så jeg vil flytte til månen
Dér holdt civilisationen op for længe siden
og folk har glemt de hårde tider
Jeg rejser en tur til månen
De siger der ikke er nogen konge på månen
ingen sektionschef
ingen fredsdommer

De siger der ikke er nogen foged
ikke engang en pave
Jeg bliver nødt til at rejse til månen
De siger den er smuk
Om natten kan man se jorden skinne
Jorden skinner klarere end solen
Stjernerne er så nære som ildfluerne i træet
Der er hverken hede
eller kulde
Elendighed
eller mudder
Alle dér har glemt hvad krig er
Glemte civilisationen
som gamle glemmer kighoste,
mæslinger og tandfrembrud.
Jeg vil bo på månen
Om aftenen vil jeg fortælle børnene histo-
rier
Jeg vil fortælle dem hvad der får jorden til
at dreje rundt
Det er en stor madamme
En vældig heks
de kalder Civilisationen
der knuser de fattige som myrer.

Lalin, in: *Anthologie de la nouvelle poésie haïtienne contemporaine*, CIDIHCA 2000.
Begge digte er oversat af Ingegerd Nissen Petersen.

27. oktober

Den 25. time
Den Anden Opera
Kronprinsensgade 7
Kl. 19.30 - 23.00

27-30. november

International PEN kongres i London

Bemærk:

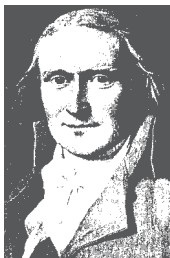
mødet om *En fælles europæisk offentlighed* er rykket til januar/februar 2002. Nærmere oplysninger følger i næste nummer af PEN-Nyt.

6. december

Julemøde og bogpakkeaften
Dansk PEN,
Dronningensgade 14
Kl. 18.30 - 21.30

31. januar

Dansk PEN Generalforsamling
Forfatterforeningen,
Strandgade 6
Kl. 19.30



Nu indkalder vi igen kandidater til P. A. Heiberg Prisen.

Prisen gives til en person, en gruppe, en institution, et initiativ eller lignende, som virker eller har virket aktivt

for at tilvejebringe eller vedligeholde ytringsfriheden, modvirke censur og i det hele taget har gjort det frie ord en tjeneste.

Motiverede forslag sendes senest d. 6. januar 2002 til Dansk PEN, Dronningensgade 14, 1420 K. Statutterne for prisen kan rekvireres ved henvendelse til Dansk PENs sekretariat.

www.pen.dk

Dansk PEN på nettet

Fra fredag den 12. oktober kan medlemmer af Dansk PEN og andre interesserede følge med i PEN's aktiviteter på internettet. PEN åbner sin egen hjemmeside på adressen www.pen.dk. Her vil man løbende kunne læse om PEN's planlagte arrangementer, om arbejdet for fængslede forfattere og andre PEN-aktiviteter samt lade sig inspirere af links til andre hjemmesider om ytringsfrihed.

Udgives af Dansk PEN
Dronningensgade 14
1420 København K
Telefon 32 95 44 17
Telefax: 32 95 44 18
E-mail: pen@pen.dk

Bestyrelsen Klaus Rothstein (præsident)
Marianne Østergaard (vicepræsident)
Jakob Malling Lambert (kasserer)
Jens Lohmann (WiPC)
Pernille Bramming, Jørgen Knudsen
Cæcilie Lassen, Iben Hasselbalch
Michael Jarlner, Iben Melbye
og Janne Teller

Udkommer 4 gange årligt

Oplag 500 eksemplarer

Grafisk produktion Grafiraf

Tryk Nyhavns Lyntryk

Ansvarshavende redaktion Jens Lohmann, Mille Rode
Jakob Malling Lambert

Deadline for indlæg til næste nummer af
PEN-Nyt er d. 15. november
Bladet udkommer ca. d. 1. december